

О.Є. Златогорський, В.Г. Баюк

РЯТІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У м. ЛУЦЬКУ НА ЯРОВИЦІ У 2008 р.

The results of the research at Yarovytsya, the outskirts of ancient Lutsk, discovered the materials of Komarivska culture and of Ancient Rus period (13th c.). A find of a bronze temple ring of Komarivska culture is of a special interest. The excavations allow the authors to state that a long-term settlement existed in Ancient Rus period in the basin of the Sapalaivka River.

Розкопки проведено Волинською філією ДП НДЦ ОАСУ ІА НАНУ в червні 2007 р. в м. Луцьк по вул. Івана Франка, 44, на території колишнього консервного заводу (у 1930-х рр. — територія пивзаводу Вацлава Земана), у кварталі нової житлової забудови (рис. 1).

Досліджувана ділянка розміщена в історичному районі Яровиця, який займав правий берег однойменної правої притоки р. Стир. Населенню Яровиці та її поселень-супутників, розташованих у межиріччі р. Яровиця (Сапалаївки) та р. Стир, на думку С.В. Терського, належали курганні могильники Вульки та Вишкова. Археологічні матеріали з випадкових розкопок у 1930-х рр. дали типовий для XI—XII ст. речовий матеріал. Головним і очевидно єдиним храмом с. Яровиця, на думку Б.Т. Сайчука, була церква Св. Вознесіння (1621—1657), що стояла на пагорбі посеред давнього кладовища, знесеного радянською владою у 1990 р. Давньоруське поселення, що прилягає до заплави правого берега р. Сапалаївка (притока р. Стир), вперше дослідив 1971 р. Г.В. Охріменко. У котловані при спорудженні Будинку маляти він виявив рештки давньоруської землянки з піччю, розвалами кількох горщиків, глиняного тигля з масивною ручкою та отвором біля нього, шматочки олова, остеологічний матеріал. На думку С.В. Терського, тут на межі X—XI ст. була майстерня ювеліра. Матеріали того ж часу знайдено в котловані і за межами житла.

Перші археологічні розвідки на території ділянки проводив польський археолог, директор

Луцького музею Ян Фітцке. У невеликій газетній публікації, маловідомій в історіографії, дослідник інформував, що, завдяки зацікавленості історією власника пивзаводу Вацлава Земана, на його ділянці було проведено розвідку і виявлено матеріали неолітичного періоду та доби бронзи. Під час визволення Луцька у лютому 1944 р. на території, де були заплановані розкопки, відбувалися тривалі бої і загиблі були поховані у межах browарні.

Ділянка розташована на правому корінному березі р. Сапалаївка, що домінує над заплавою низинною територією. Для дослідження було обрано єдину вільну від забудови виробничими приміщеннями колишнього консервного заводу ділянку завбільшки 96 м², на якій закладено розкоп 8 × 12 м. Буквена нумерація його йде зліва направо від А до Г, цифрова — від 1 до 6. Рівень дна розкопу доведено до материка на глибині 0,9 м від рівня сучасної поверхні. Стратиграфія розкопу мала такий вигляд: до 0,25 м — шар асфальтного покриття та щебенева подушка; 0,25—0,35 м — суглинок з вкрапленнями будівельного та побутового сміття і знахідками пізньосередньовічного часу; 0,35—0,55 м — шар асфальтного покриття; 0,55—0,7 м — прошарок виробничого шлаку; 0,7—0,85 м — світлий суглинок, у якому трапляються фрагменти кераміки часу Київської Русі та поодинокі знахідки ліпної кераміки; 0,85 м — передматериковий шар ґрунту, що нижче переходив у світлий материковий суглинок.

Культурний шар простежувався з глибини 0,25 м у вигляді ґрунту із вкрапленнями дрібних шматків глиняної обмазки, фрагментів гончарної та окремих уламків ліпної кераміки й остеологічного матеріалу, а також їх окремих скупчень, що зауважено зокрема у квадра-

тах Б, В-2, 4 та Б-6 на глибині 0,9—0,95 м від сучасного рівня. Встановлено, що у південно-східній та західній частинах розкопу культурний шар до рівня материка було знищено шлаковими ямами котельні колишнього консервного заводу, а на решті площі розкопу його було суттєво пошкоджено. У північно-західній частині, у квадратах А-4, 5, 6 на рівні материка простежено перекоп-траншею завбільшки 0,2 × 8,0 м, засипану світлою материковою глиною. У північній частині розкопу при зачистці на глибині 0,9 м зафіксовано пляму, насичену давньоруською керамікою, яка при подальшому дослідженні виявилась спорудою зі стовповою конструкцією.

Споруду 1 відкрито під шаром шлаку в квадратах Б, В, Г-4, 5 на глибині 0,9 м від рівня сучасної поверхні. Вона має підпрямокутну в плані форму з розмірами 1,8 × 1,1 м і висотою прямовисних земляних стін 0,2—0,25 м від рівня долівки, орієнтована кутами за сторонами світу. Стіни та частково долівка у південній та південно-східній частинах знищені шлаковою ямою. Долівка рівна, підмазана глиною і добре утрамбована. У зруйнованій південно-східній частині простежено фрагменти печини та округлу в плані стовпову яму з діаметром 0,22 м і глибиною 0,16 м, насичену попелом та вугіллям.

Заповнення споруди складав гумусований суглинок, в якому виявлено фрагменти гончарної кераміки. За формою вінець і технологічними ознаками автори відносять їх до двох типів. До першого належать фрагменти горщиків загальноруського типу, в яких вінця завершуються валиками. Шийка деяких посудин дуже низька і відігнута майже під гострим кутом. Кераміка переважно білоглиняна, виготовлена з білої відмуленої глини, однак трапляється сіроглиняна та темна. У глиняному тісті є домішка піску. На зламі представлені фрагменти однорідні, часом триколірні. Уламки здебільшого орнаментовані врізними горизонтальними паралельними лініями, нанесеними на плічка горщиків, однак трапляються поєднання хвилястої і паралельної орнаментациї та неорнаментовані фрагменти. Однотипну з описаною кераміку виявлено при дослідженнях Луцька та приміських поселень.

До другого типу належить верхня частина білоглиняної волинської амфори (рис. 2) з вертикальним гофрованим зовні вінчиком, діаметр 11,5 см. На внутрішньому боці помітні чіткі сліди доліплювання вінця до вже готового тіла амфори. Верхня частина тулуба орнаментова-

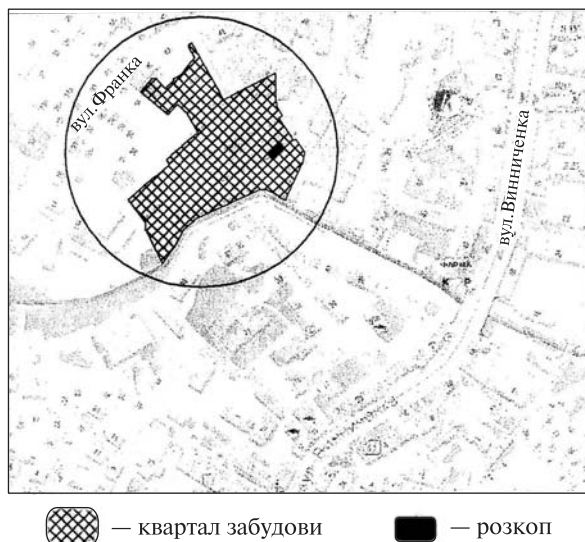

Рис. 1. Яровиця. Ситуаційний план розташування розкопу та кварталу забудови

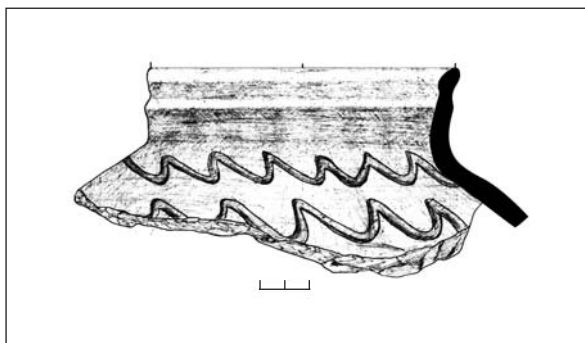

Рис. 2. Фрагмент білоглиняної волинської амфори із заповнення споруди 1

на врізним хвилястим орнаментом. Фрагмент на зламі вінця триколірний, нижче (стінки) — білий, що вказує на неоднаковий випал окремих частин амфори. У тісті є домішки дрібних вапнякових конкрецій. Кераміку такого типу виявляли С.В. Терський під час дослідження уроч. Пристань та валу дитинця давньоруського Лучеська і С.Д. Панишко у Любомлі. Виходячи з технологічних особливостей більшості знайдених у споруді вінець та складу глиняного тіста, кераміка належить до давньоруського періоду і датується за аналогами XIII ст.

Господарську яму 1 було виявлено як темну пляму від насиченого ліпною керамікою заповнення на глибині 0,9 м від рівня денної поверхні приблизно за 1,15 м на північний схід від споруди 1 у квадратах Г-3, 4. Яма підпрямокутна в плані, з розмірами 1,3 × 1,0 м і глибиною від рівня виявлення 0,6 м. Стінки прямовисні, дно рівне, утрамбоване. Заповнення ями складав темно-сірий суглинок з уламками ліпної кераміки. Ці фрагменти належать характерним для

комарівської культури товстостінним кухонним горщикам тюльпаноподібної форми цеглястого, рідше темно-цеглястого кольорів. Орнаментація відсутня, поверхня окремих фрагментів підлощена. На зламі вони мають однорідний цеглясто-темний колір, поверхневий шар яскравіший. У глиняному тісті є домішки перепаленого та потовченого кременю. Вінчики однотипні, досить високі та слабо відігнуті. У заповненні ями виявлено також бронзову прикрасу — скроневе кільце, виготовлене з тонкого дроту, з розклепаними кінцями. Відтак, господарська яма належить до комарівської культури тшинецько-комарівської культурно-історичної спільноти і датується за аналогією з керамікою з Майдану Липненського XVI—XI ст. до н. е.

Крім того, в культурному шарі поза об'єктами виявлено певну кількість інших знахідок. Гончарний посуд періоду Київської Русі представлений однотипними з описаними фрагментами посуду, а також іншими знахідками.

Горщики середньовічного періоду репрезентовано фрагментами так званої «задимленої кераміки». Це якісний тонкостінний посуд сірого кольору, іноді з внутрішнього боку вкритий поливою та орнаментований паралельними врізними лініями. На зламі така кераміка однорідна. Профілі верхніх частин посуду однотипні. Вінця досить високі, слабо відігнуті або вертикальні. Окрім фрагментів горщиків,

виявлено уламок ручки від сковорідки. Схожу до цієї кераміку досліджено під час розкопок господарської споруди у м. Луцьк по пр. Волі, 4а у 2007 р.

Також у культурному шарі в незначній кількості траплялися фрагменти ліпної кераміки комарівської культури, подібні до описаних. Відмінна від цієї ліпна кераміка представлена фрагментом стінки горщика цеглястого кольору. На зламі фрагмент однорідний, у тісті є домішка грубого кварцового піску.

Металеві вироби з культурного шару представлені добре вцілілими підковою до взуття та ключем, вироби зі скла — скельцем овальної форми (від окулярів чи пенсне?) та дном і частиною стінки карафки. Також виявлено фрагмент помірно спрацьованого точильного бруска прямокутної форми із каменю (розміри 5,0 × 2,0 × 1,5 см) та крем'яний нуклеус з ознаками багаторазового сколювання пластин.

Розкопки 2008 року дали новий матеріал і для дослідження давнього приміського району Яровиця, і для розуміння поселенської структури Лучеська Великого у період, синхронний із виявленими об'єктами. Дослідження шару періоду Київської Русі з 1930-х рр. до останніх археологічних розкопок дають можливість констатувати, що в уроч. Яровиця над берегом р. Сапалаївки в цей період існувало тривале поселення.

